

Zsuzsa Rakovszky

Kirjailija tasapainotaiteilijana: Otsikko on melko salamyhkäinen ja jättää paljon tilaa erilaisille tulkinnoille. Minä tulkitseen sen viittaavan siihen, että kirjailijoiden on oman materiaalinsa ja viestinsä lisäksi otettava jossain määrin huomioon myös ulkomaailman odotukset.

Mikä saa kirjailijat jaksamaan? Se on yksi niistä kysymyksistä, joita meille esitettiin tämän kokouksen lyhyessä teemaesittelyssä. Mikä saa heidät jaksamaan, vaikka heitä laiminlyödään, ymmärretään väärin, karkotetaan maasta ja niin edelleen? Ennen kuin yritämme vastata tähän kysymykseen, meidän pitäisi ehkä kysyä: mikä saa kirjailijat aloittamaan? Olemme tottuneet siihen, että runoja ja romaaneja on olemassa, mutta jos esimerkiksi avaruusolento toiselta planeetalta saapuisi Maapallolle tutkimaan ihmiskuntaa, eikö se yllättyisi nähdessään, että ihmiset kovalla vaivalla sepittävät tarinoita ihmisistä, joita ei ole olemassa tai jotka ovat kauan sitten kuolleet tai kertovat ajatuksistaan ja tunteistaan riimein ja runomitoin ja että toiset – toivottavasti – lukevat näitä tuotoksia ja jotkut jopa ovat sitä mieltä, että elämä ei olisi elämisen arvoista ilman jotakin luettavaa?

Tähän toiseen kysymykseen ei uskoakseni ole sen helpompi vastata kuin ensimmäiseen, sillä kirjoittamisen motiivit ovat vain osittain tietoisia. On mahdoton sanoa, mitkä tarkalleen ottaen ovat kirjoittamisvimman psykologiset syyt. Yleisesti oletetaan, että kirjailijat tietävät tarkalleen, miksi he kirjoittavat mitä kirjoittavat (jos haastattelijoiden ja luentatilaisuuksien yleisön esittämien kysymysten perusteella voi jotain sanoa), mutta tämä ei ole totta: yleensä sitä on jotenkin levoton, kun näkee vaikkapa jonkun maiseman tai naaman, kuulee tai lukee jostain tapahtumista tai kokee tietyn tunteen eikä saa rauhaa, ennen kuin löytää oikeat sanat kuvaamaan tai ilmaisemaan näitä asioita. Luulen, että tähän vimmaan on kaksi syytä: ensimmäinen on se, että kerromme jotakin, lähetämme viestin – omasta mielestämme totuuden – jostakin, jota pidämme tärkeänä oman itsemme ja muidenkin kannalta, toinen syy on se, että haluamme luoda jotakin – toivottavasti jotakin hyvää, kaunista ja totta. Jälkimmäinen syy ei oikeastaan eroa siitä, mikä saa puutarhurin istuttamaan kauniin kasvin tai kokin valmistamaan herkullista ruokaa tai lapsen rakentamaan hiekkalinnan – ainoa (tai ainakin tärkein) ero on siinä, että puutarhurit ja kokit käyttävät luodessaan vain joitakin erityistaitojaan, eivät koko persoonallisuuttaan, kun taas kirjailijat käyttävät luomistyössään koko persoonallisuuttaan, kaikkia kokemuksiaan ja tietoisuuttaan sekä myös sielunsa tiedostamattomia osia (eivätkä siinä mielessä ole kovin erilaisia kuin lapset, jotka äärimmäisen vakavina rakentavat leikkialuksiaan ja -linnojaan). Kirjailijasta ja aikakaudesta toiseen vaihtelee se, mitä kirjallisuuden tehtävää pidetään tärkeimpänä: viihdyttää ja ihastuttaa vai kertoa totuuksia, jotka voivat olla epämiellyttäviä tai jopa vaarallisia (esimerkiksi diktatuurissa). On kuitenkin lukemattomia esimerkkejä siitä, miten kirjailijat jatkavat silloinkin, kun viesti ei mene perille, koska asia ei kiinnosta tai heidät ymmärretään väärin tai heitä jopa vainotaan, silloinkin, kun heidän on pakko kirjoittaa salaa pöytälaatikkoon. Kirjoitusvimma on uskoakseni luonteeltaan melkein pä uskonollista (tai pakkomielleistä): jotkut kirjailijat – erityisesti runoilijat – joskus jopa kokevat, että he eivät ilmaise omia ajatuksiaan vaan toimivat eräänlaisena kanavana jollekin itseään suuremmalle tai että heidän runonsa olivat jo jollain tapaa olemassa, ennen kuin he kirjoittivat ne muistiin, että he eivät keksineet niitä vaan pelkästään löysivät ne. Niin tai näin, ei käy kieltäminen, että joskus kirjoittaminen vaatii suuria aineellisia ja emotionaalaisia uhrauksia, kirjailijat saattavat työnsä vuoksi uhrata yhteiskunnallisen asemansa, aineellisen hyvinvointinsa ja ehkä jopa läheisimmät ystävyysuhteensa. ”Ha késón, ha csonkán, ha senkinek, írjad!” toteaa János Arany,

Sessio 2. iltapäivä
sunnuntai 14.6.2015

kuuluisin 1800-luvun unkarilaisrunoilija. Se tarkoittaa suunnilleen: ”Ei haittaa, vaikka olisi liian myöhäistä, vaikka ei tulisikaan valmista, vaikka ketään ei kiinnosta: kirjoita silti!”

Uhraukset saattavat olla tarpeen, koska kirjailijat tarvitsevat vapautta – vapaata aikaa luonnollisesti ja vieläpä paljon, ja vapautta paineista sanoa jotakin tiettyä ja jättää jotakin sanomatta. He tarvitsevat jonkinasteista riippumattomuutta kestääkseen paineita, tulivat ne sitten markkinoilta, viranomaisilta tai yksinkertaisesti vain lukijoilta, jotka haluaisivat nähdä kirjailijan tarjoamaa kuvaa iloisemman tai optimistisemmän kuvan elämästä. Saatamme kysyä, missä menevät vapauden rajat, onko niitä. Mitä tapahtuu esimerkiksi silloin, kun joku kirjoittaa omaelämäkerran tai teoksen, jossa on paljon omaelämäkerrallista ainesta? Onko kirjailijoilla oikeus kertoa perheenjäsenistään, läheisistä ystävistään tai ihmisistä yleensä, jos nämä eivät halua asioitaan julkisuuteen? Lukijoilla on taipumus yhdistää myös fiktion henkilöhahmot todellisiin ihmisiin, eivätkä heidän oletuksensa aina ole täysin perusteettomia. Toiset kirjailijat käyttävät teoksissaan todellisen elämänsä kokemuksia suuremmin kuin toiset, kun taas toisten mielessä tosielämän kokemukset käyvät läpi pitkän muutosprosessin, ennen kuin ne päätyvät heidän teksteihinsä, ja heidän henkilöhahmonsensa ovat yleensä sekoitus monista eri todellisuuden henkilöistä. Tämä on mielestäni vakava eettinen kysymys: voimme uhrata paljon kirjoittamisemme vuoksi, mutta saammeko uhrata myös toisten ihmisten tunteita? En osaa vastata tähän ehdottoman myöntävästi tai kieltävästi, voin vain sanoa, että meidän olisi parhaamme mukaan vältettävä loukkaamista kenenkään tunteita (Salaa voimme vain toivoa, että ihmisillä yleensä on niin idealistinen minäkuva, että he eivät tunnista kirjoista realistisempaa kuvaa itsestään. Aina se ei valitettavasti mene niin. Hiljattain luin muutama vuosi sitten kuolleen hienon kirjailijan lesken haastattelun, jossa leskirouva totesi: ”Pelkäänpä, että minä olen Zsuzsi”. Zsuzsi on melko dominoiva vaimo yhdessä hänen miehensä novellissa. Toisaalta ihmiset sanovat oikeassa elämässäänkin toisilleen ikäviä asioita ja karvaita totuuksia ilman sitä veruketta, että ovat kirjoittamassa hienoa romaania tai novellia.)

Usein luullaan, että sen lisäksi, että kirjojen henkilöhahmot on rakennettu tiettyjen henkilöiden mallin mukaan, myös juonenkäännteet ovat tapahtuneet todellisuudessa juuri niin kuin kirjailija on ne kuvannut. Voivat ne ollakin, mutta useimmiten tämä ei pidä paikkaansa. Jokaisessa kirjassa tai ainakin jokaisessa hyvässä kirjassa on jotakin, jota Orhan Pamuk on kutsunut kirjallisen teoksen salaiseksi ytimeksi tai salaiseksi keskukseksi, eikä kirjassa tulisi olla mitään, ei tapahtumia eikä henkilöhahmoja, jotka eivät jollain tavalla liity tuohon ytimeen. Joskus me tykästymme johonkin keksimäämme tarinansäikeen tai henkilöhahmoon suunnattomasti ja meitä houkuttaa sijoittaa ne kirjaan, vaikka ne eivät liity sen keskeiseen aiheeseen, mutta meidän tulisi vastustaa houkutusta.

Minulla ei valitettavasti ole järin paljon sanottavaa kolmannesta meille esitetystä kysymyksestä, joka liittyy kirjailijan rooliin markkinointikoneistossa. Mielestäni markkinointi kuuluu pääasiassa kustantajalle. Niitä, jotka ovat kiinnostuneita oikeasta kirjallisuudesta, on ja on aina ollut harvassa, ja nykyään, kun vaihtoehtoisia ajanviettopaikoja on niin paljon, heitä on entistä vähemmän. Joskus hyvä kirjallisuus voi olla kiinnostavaa muista syistä, se voi (ehkä sen pitäisi) käsitellä asioita, joista ihmiset ovat kiinnostuneita, aiheita, jotka ovat kiistanalaisia tai kiellettyjä, ja ihmiset ostavat ja lukevat näitä kirjoja tästä syystä eivätkä niiden kirjallisen arvon takia (vaikka teoksen kirjallista arvoa mielestäni lisää se, että se käsittelee tärkeitä ihmisen elämän näkökohtia). Jokainen kirjailija uskoakseni kuitenkin toivoo, että tuolla jossain on väkeä, joskaan ei ehkä kovin paljon, jota kiinnostaa juuri se, mistä hän kirjoittaa, ja on markkinointi-ihmisten tehtävä löytää juuri se

Sessio 2. iltapäivä
sunnuntai 14.6.2015

porukka. (Internetin myötä tilanne lienee mullistunut ja pienellä onnella jokainen voi löytää ne ihmiset, jotka ovat kiinnostuneita juuri hänen ajatuksistaan.) Emme voi nähdä tulevaisuuteen, mutta koskapa aina on ollut niitä, jotka kirjoittavat, samoin niitä, jotka lukevat, olen varma, että he tulevat aina, tavalla tai toisella, löytämään toisensa.